

Рибченко Є. О.,
НМУ імені О. О. Богомольця,
elizavetaribchenko24@gmail.com

Науковий керівник:
д. філос. н., проф. Іщук Н. В.,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
НМУ імені О. О. Богомольця

СТРАХИ НОЧІ І ТЕМРЯВИ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ СТАНИ ЛЮДИНИ

Ще з давніх часів людство живе страхами минулого, і деякі з них сьогодні набули глобального характеру. Вони є несвідомим відображенням людських проблем: страхів безробіття, недуг, слабкості, невпевненості у завтрашньому дні. За групами страхи можна розділити на біологічні, соціальні та екзистенціальні. Боязнь темряви, ночі і смерті належать до групи екзистенціальних страхів.

Страх темряви є природнім, адже морок обмежує наші зорові аналізатори, тим самим втрачаємо здатність аналізувати зовнішнє середовище і стаємо вразливими для неочікуваних викликів і подій. У стародавні часи з настанням ночі людей охоплювала величезна тривога, яка з'являлася після зникнення денного світла. Коли наступала темрява люди не виходили із домівок і боялись непроханих гостей: злих духів, вампірів, вовкулаків. Для того, щоб відігнати їх у господі запалювали гасові лампи, свічки, вогнище у комині тощо. Страх темряви поглинув людей настільки, що вони проголосили Сонце богом, який приносить світло та тепло. Люди вірили, що на небі все гаразд доти, доки Сонце рухається небосхилом. Коли рух припинявся наступали «дні гніздування»: Сонце не хотіло покидати своє гніздо, ніби сумнівалося, чи продовжувати йому свій шлях далі чи ні. Люди ж боялися що сонце залишиться у гнізді, відтак більше ніколи не настане світло, тепло й літо; холод і морок принесуть голод і смерть. Не випадково під час сонцестояння використовували різні символи: запалювали свічки та інші вогні в надії, що Сонце зглянеться над людьми і продовжить свою небесну ходу.

Давні єгиптяни вірили, що бог сонця Ра дарує світло й тепло, але за нього треба боротися. Наймогутнішим ворогом Ра був змії п'їтьми Апоп, який жив у темряві небесного Нілу. Щовечора між ними відбувалася битва, у якій змії перемагав, але щоранку втікав від бога сонця в глибину Нілу. Коли на небі з'являлися чорні хмари, казали, що Апоп нападає на їхнього бога, і тому, щоб допомогти Ра, єгиптяни проводили щоденні церемонії, на яких знищували воскову фігурку Апопа. Людство вірило, що світло проганяє п'їтьму і демонів. Тому єгиптяни лягали спати лише після того, як розплавлять воскову фігурку бога темряви, християни – після прочитання вечірньої молитви, а євреї – після запалення гасової лампи. Майже кожне свято мало свої ритуали, завдяки яким люди намагались зруйнувати зв'язок між темрявою та смертю. Проводили певні обряди, святкували Гелловін і навіть Різдво присвятили

мертвим. Особливо небезпечними вважалися дванадцять ночей між Різдвом та Водохрещем. Гадали, що в цей період сили п'їтьми набирають сили і капостять, аж "зі своєї шкури лізуть". Остання ніч року була найстрашнішим та найкритичнішим моментом. Люди вірили, що боги в день Нового року визначали, якими будуть його події і доля людей в прийдешньому році. Люди ж новорічними обіцянками намагались очиститись від гріхів: давали клятву кинути палити, почати худнути, дотримуватися «сухого січня» тощо. Показово, що схожа традиція передноворічних обіцянок побутує й дотепер.

Із страхом темряви і ночі був пов'язаний міфічний образ відьми. На європейських святах стара відьма була уособленням темряви. Не випадково її спалювали, співаючи гімни. А ось у країнах Північної Європи вірили, що на Великдень, починаючи з ночі на Страсну п'ятницю, відьми хазяйнували в хлівах, видирали з худоби вовну, збирали її в оберемок і на мітлі відносили на старий млин, де диявол зважував добути. Жіночі містичні образи часто пов'язувалися із темрявою і смертю. А повелительками темряви в основному були жінки. У давнину на Близькому сході люди були переконані, що в темряві на них чатує Ліліт, нічне чудовисько в жіночому тілі. У греків богинею ночі була Нікс. яка мала матір-Хаос та дітей: Недолю (Морос), Загибель (Кер), Смерть (Тетанос), Сон (Гіпнос). Крім того, дочкою Нікс була богиня магії та відьомства Геката, що невидимкою з'являлась на роздоріжжі, коли не було видно місяця й чинила свої злі справи.

Також людей захоплювали регулярні зміни форм Місяця – народження, ріст, старіння й зникнення. Більшість магічних ритуалів проводили в певні періоди місячного циклу. Також вважалося, що місячне сяйво робить людей неспокійними, маніакальними. Показово, що слово "манія" (стан нездорового збудження, шалу, божевілля) вказує на слово, що позначає місяць. Серед філологів, які займаються етимологічними експертизами, визнаною є гіпотеза, яка обґрунтовує безпосередню спорідненість цих слів. Не випадково стан введення людини в особливий стан божевілля називали лунатизмом. Хоча в оповідях різних народів існують різноманітні оповіді про лунатиків, але найвідомішим із цих повір'їв є те, що при світлі повного місяця деякі божевільні сновиди стають вовулаками.

Сон часто називали братом смерті. Він переносить нас глибше до світу духів, підсилюючи тим самим страх темряви. У свідомості ми герої власного життя, але поза її межами, як у світі снів, на нас чатує ворожий і страшний підсвідомий світ зі своїми примарами, нічними чудовиськами і незвичними тваринами. Наприклад, давні єгиптяни та греки вірили, що душа тимчасово покидає тіло, поки людина спить. Кожен новий день життя людини розпочинається із повернення до її тіла подорожуючої душі. Якщо ж душа не повертається, то людина помирає. Між сном і смертю невелика різниця. У цьому світі ми тільки актори й граємо неприродні ролі, відчужені від нашого справжнього "Я". Натомість сон наближає нас до розуміння власної справжньої сутності й надає досвід ситуацій, у яких ми можемо опинитись у реальності. Світ снів – це перманентна арена для тренування перед смертю, де душа мандрує до раю або до пекла. Наприклад, за повір'ям фінів, із заходом сонця прокидався нічний жах, який прослизав в теплі людські ліжка і позбавляв

сплячих спокою. Образи цього жаху в повір'ях – змінні. Але зазвичай він описується як загадкова істота схожа на тварину, що приходить із реальних місць. Такий собі прихований й закодований досвід зустрічі зі смертю.

Сучасні люди також живуть разом із своїми страхами: продовжують боятися мороку та вірять у злих духів. Страх ночі і темряви – ніктофобія надзвичайно сильно пов'язані зі страхом смерті людини – танатофобією. Утім, сучасна цивілізація створила засоби мінімізації цих страхів: карнавал, хорор, сміх тощо. Не випадково більшість свят, пов'язаних із ніччю і темрявою, перетворились на метушню, де нечисть та потворні створіння стали карнавальними атрибутами. Запускаючи феєрверки та запалюючи вогні, люди не усвідомлюють походження цих дій. Насправді цим вони не лише маніфестують перемогу світла над темрявою, а й долучаються до життєствердних стратегій, спопеляючи власні страхи.

Література:

1. Турунен Арі Ознаки добра та зла. Забобони: історія забобонних звичаїв / пер. з фінської Ірина Малевич. – Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2020. – 192 с.
2. Мовчан М. М. Екзистенціал страху в житті людей. – URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/1_2014/11.pdf
3. Сутність поняття "страх", його види та механізми виникнення. – URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1034>

Харченко С. О.,

НМУ імені О. О. Богомольця,
sophakharchenko@gmail.com

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. Шевченко С. Л.,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
НМУ імені О. О. Богомольця

ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

У передмові до книги "На Західному фронті без змін" Еріх Марія Ремарк написав: "Це лише спроба розповісти про покоління, яке занепастила війна, про тих, хто став її жертвою, навіть якщо врятувався від снарядів" [1]. Проблема психологічної травми була найважливішою, яку автор описав у романі, адже досвід пережитої війни впливає на людину на багатьох рівнях, включаючи думки, мозок, дух, взаємини із рідними та друзями. Війна викликає порушення у нервовій системі, внаслідок чого відбуваються зміни, які складно виправити.